

Adli Tıp ve Uyku Bozuklukları

Doç. Dr. Güray Koç

Ankara Şehir Hastanesi, Nöroloji Kliniği, Ankara

Nörobilim, günümüzde fizyoloji ve davranışın altında yatan temel nöral aktiviteyi araştırmak için güçlü ekipmanlar geliştirmiştir. Bu ekipmanlar ile araştırmalar hafıza, yürütücü işlevler ve kognisyonun üst seviyelerini inceleyecek kadar ilerlemiştir. Bu gibi yenilikçi ekipmanlar uyku tıbbında birçok klinik durumun patofizyolojisi, tanısı ve yönetimi için de kullanılmaktadır. Uyku bozuklukları özellikle de parasomniler ceza davalarında savunma olarak kullanılmaktadır. Ancak ne yazık ki nörobilim ile kanunlar arasında çatışma olabilmektedir. Kanunlar genellikle ya hep ya hiç şeklinde ikili yaklaşımlar içermektedir, ancak modern bilim insanı çoklu açıdan yaklaşmayı istemektedir. Ayrıca kanunlar kültürel yaklaşımları, günlük gözlemlere dayalı sağduyuyu göz önüne alırken bilim objektifliğe, tekrarlanabilirliğe önem vermektedir.

Kognitif nörobilimdeki gelişmeler sayesinde bilincin varlığı bir spektrumda hatasız ölçülebilir hale gelmiştir ancak bu dikotomik bir şekilde değildir. Bilinç her ceza davasında mahkemede mutlaka sorgulanan bir durumdur ve ceza yasasının çekirdeğinde yer almaktadır. Uyku ve uyanıklık evreleri arasındaki tam olmayan geçişler nedeni ile insan davranışı esnasındaki bilincin durumunu değerlendirmek, bilim insanları için önemli bir sorun olmuştur. Adli uyku tıbbının gelişmesi ile birlikte suçlunun olası uykuluğunun değerlendirilmesi için tıbbi uzman çağrılabilir. Savunma için bilincin durumu çok önemli bir rol oynamaktadır. Nörobilim ve hukuk arasında köprü oluşturacak kavramsal bir kurum bu konuları incelemek için faydalı olacaktır. Böyle bir kurum yasal düşüncelerin evrilmesinde, adli uyku tıbbının tarihsel gelişmesinde, bilincin nörobiliminde uykudan kaynaklanan davranış tiplerinin incelenmesinde rol alabilecektir. Böyle bir yaklaşım uyku tıbbı uzmanının, hukuk çevresine olan faydasını artıracaktır. Ayrıca uykuda ortaya çıkan şiddetin değerlendirilmesinde klinik kılavuzların oluşturulması ve bilmediği bir ortam olan hukuk çerçevesinde uyku tıbbı uzmanının rolünün belirlenmesi faydalı olacaktır. Böyle bir yaklaşım uyku tıbbı uzmanının yargı çevresine olan katkısını da artıracaktır. Özellikle parasomniler başta olmak üzere araştırma penceresi genişleyecek ve kognitif nörobilimde sosyal çıkarımlar genişleyecektir.

HUKUKİ DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ

Genel

İngiliz-Amerikan hukuku suçu, bir kişinin bilinçli (kasıtlı) olarak suçu işlemesi, bir suç işlemek niyetinde olması ve suçu işlemeyi tamamlaması (cezaî suç) olarak tanımlamaktadır. Geleneksel olarak niyet, kasıt ile tanımlanır. Fiziksel kısmı ise suçlu hareket olarak adlandırılır. Bir suçun ortaya çıkması için iki bileşeni de olması gereklidir. Sir Nicolas Tindal 1843 yılında "M'Naghten kuralları" olarak bilinen kuralları oluşturmuştur. Davalının suçsuz olduğunu savunurken, suç işlendiği sırada davalı bir hastalıktan muzdarip ise ve bu hastalıktan dolayı kişi yaptığı işin doğasını veya anlamını bilmiyor ise veya yaptığı şeyin yanlış olduğunun farkında değil ise bu suç olmaktan çıkar anlamına gelmektedir. Nörobilimsel açıdan suçun işlenmesi suçun kastından daha az önemlidir. M'Naghten kurallarını uygulamak için aklın bilincin değerlendirilmesinde nörobilimin ceza kanuna etkisi önemli olmaktadır. Sonuç olarak 1980'lerden beri büyüme ve ilerleme ile nörobilim toplum

üzerine etkisini ancak göstermeye başlamıştır (Bornemann ve Mahowald, 2010).

Uyku

Uykuda yürüme (uyurgezerlik) savunması ilk olarak Amerikan mahkemesinde 1846 yılında ortaya çıkmıştır. Bu ilk vakada yetenekli bir hitabet sanatçısı ve senatör olan Rufus Choate, uykunun çılgınlığı savunması ile sanık kurbanını keserek öldürmesine rağmen jüriyi sanığın suçsuz olduğuna ikna edebilmiştir (Knappman, 1994). 1800'lerin ikinci yarısında uykuda yürüme için tıbbi bir açıklama bulunamamış, uykudan kaynaklanan kompleks vahşi hareketler olarak görülmüştür. Bu olaylardan dolayı ölümle sonuçlanan vakalar oldukça nadir olduğu için öldürme suçu aklın geçici olarak bozulması ile savunulmuştur (Yellowlees, 1878).

Uykunun fizyolojik özellikleri nesnel olarak ölçülüp bilimsel enstrümanlarla kontrol edilebilene kadar, ceza mahkemelerinde uyku ile ilişkili vahşi olaylar, antisosyal, uykuda ortaya çıkan garip hareketler ve uykunun içinde olmayabileceği psikiyatrik durumlar olarak görülmüştür. Epileptik nöbetler, disosiyatif füğ durumu veya limbik psikotik tetikleyici reaksiyonlarda sanık alevli (fulminan) delüzyonel paranoid bir durumda hareket edeceği için bu durumlardaki otomatizm davranışlarını savunmak uygun olarak görülmüştür. Ancak uyku ile ilişkili cezai suçların ortaya çıktığı durumlarda mahkeme sürecinde sağlam bir temele oturtulmuş yasal model mevcut değildir. Yasa koyucuların uykuya bakış açıları 1960'lı yıllarda değişmeye başlamıştır. Uykuda yürüme, kâbuslar, uyanıklığa geçişte konfüzyonel durumlar, hızlı göz hareketleri (rapid eye movement, REM) uykusundaki olayların tanımlanması ile uykudaki olaylara bakış açısı değişmiştir. 1992 yılında uyku bozuklukları ve diğer medikal durumlar arasındaki farkın anlatıldığı ilk makale ile davalı adına uyku bozukluğu bilirkişiliği başlamıştır.

Uyku tıbbı, disiplinler arası doğasına rağmen konu bilincin durumunu değerlendirmek olduğunda nörobilimin bir parçası olarak kategorize edilmektedir. Bilimsel ve medikal gelişmelere rağmen hukuk çevresi uykuya yaklaşımda hâlâ net değildir. Genel bir kabul olarak uykuda ortaya çıkan paroksizmal olayların, zihinsel işlevleri geçici olarak bozan durumlara neden olduğu değerlendirilmektedir. Uyku-hukuk ilişkisi incelendiğinde, bu olgularda izlenmesi gereken hukuksal süreci sorgulayan ilk bilimsel çalışmaların 18. yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) başladığı görülmektedir. Uyku-hukuk ilişkisini güçlü bir şekilde ortaya koyabilmek için; bu tabloların ceza hukuku, medeni hukuk, iş hukuku, sosyal hak ve sorumluluklar açısından değerlendirilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 2018). REM olmayan (non-REM, NREM) uyku evresi ile ilişkili parasomnilerden olan uykuda yürüme, uyku terörü, konfüzyonel uyanma durumlarında, REM uykusu davranış bozukluğunda (RDB), psikojenik noktürnal disosiyatif bozukluklarda ve noktürnal epileptik nöbetlerde uyku ile ilişkili şiddet davranışları gözlenebilmektedir. Ceza hukuku açısından bu durumda anlama ve isteme yeteneğinin olup olmadığı önemlidir. Bir kimse-nin işlemiş olduğu bir suçtan dolayı sorumlu tutularak ceza alabilmesi için anlama ve isteme yeteneğinin bozulmamış olması gerekmektedir. Anlama ve isteme yeteneğinin ortadan kalktığı durumlarda; ceza hükümleri değişeceği için; kişinin bilinçli davranışı-